

Homososialiteten i *Første levnetsbrev*

Holbergs *Første levnetsbrev* ble skrevet på latin rundt 1726 og utgitt i 1727. Verket gjengir en rekke anekdotiske hendelser, særlig fra Holbergs tre første reiser rundt i Europa, slik han som 42-åring erindrer dem. Til sammen kom Holberg til å skrive sin biografiske selvframstilling i fire deler: *Første levnetsbrev* (latin, 1728), *Andre levnetsbrev* (latin, 1737) og *Tredje levnetsbrev* (latin, 1743). Til slutt, posthumt i 1754, kom den danskspråklige epistel 447 som en selvbiografisk avrundning. Alle er brev adressert til en fremstående herre, i levnetsbrevene en «vir perillustris», og illusjonen om den private, intime fortrolighetskonteksten er viktig for teksten (jf. Skovgaard-Petersen 2017). Identiteten til denne vennen har vært omdiskutert i eldre Holberg-resepsjon, men dagens Holberg-forskere tar for gitt at det dreier seg om en fiktiv adressat. Nedenfor skal vi argumentere for at selv om denne vennen nok kan ha vært fiktiv, er han ikke desto mindre et ledd i Holbergs selvscenesettelse innenfor et nært forhold mellom to menn – en iscenesettelse av en ideell form for homososialitet. Disse fire selvbiografiske tekstene er ganske ulike i lengde og innhold, men framstillingsformen er anekdotisk, særlig i *Første levnetsbrev*, som er mest omfattende og mest omdiskutert.

Mange potensielle biografer har latt seg frustrere over hvor lite sentral informasjon man egentlig finner i disse fragmenterte innfallene. Hva ville Holberg med disse brevene? Hvem var de intenderte leserne? Hva skulle de tenke? I forbindelse med *Metamorphosis* (kapittel 1) ble det redegjort for at Viljam Olsvig mente at særlig *Første levnetsbrev* var et forsvarsskrift stilet til

selve kongen på bakgrunn av universitetspolitiske intriger på 1720-tallet. Danske forskere tok ikke denne teorien alvorlig, da lite tyder på at Holberg var involvert i storpolitiske intriger, men Jansen og Brix innrømmet at selvbiografien har et visst apologetisk preg, kanskje fremprovosert av en form for paranoid overfølsomhet hos Holberg. Holberg selv konkretiserte noen av de mulige anklagene ved å hevde at han ble mistenkt for å skulle konvertere til katolisismen. Det er i utgangspunktet vanskelig å tro at antikatolikken Holberg skulle mistenkes for noe slikt. Uansett er reisebrevene del av hans selvframstilling, en iscenesettelse av en identitet innenfor ulike gitte kulturelle rammer, hvor kropp og kjønn står sentralt.

Det har pågått en omfattende diskusjon i Holberg-resepsjonen om hvordan man egentlig skal fortolke *Første levnetsbrev*: Er det en biografisk etterrettelig skildring, en litterær konstruksjon basert på klassiske kilder, en form for apologi skrevet i en spesifikk politisk kontekst, eller et humoristisk maskespill? Hvor oppriktig er Holberg, og hvor bokstavelig skal man tolke ham? Denne diskusjonen skal vi ikke gå inn på her; her er spørsmålet hvordan han fremstiller seg selv i forhold til kjønnsidentitet, hvordan han spiller opp det maskuline mot det feminine i iscenesettelsen av seg selv som biografisk subjekt for et publikum som i første omgang var den europeiske elite av latinkyndige lærde, men som snart ble mer allment ettersom tekstene raskt ble oversatt til dansk. Hvordan fungerer da denne selviscenesettelsen i spenningen mellom den danskborgerlige, spissborgerlige offentlighet og den latinkyndige elite? Vi har i kapitlet om *Metamorphosis* vært inne på hvordan Holbergs konstruerte dikterjeg Mikkelsen også er en iscenesettelse av en oppadstrebbende dansk borgers flertydige møte med klassisk høykultur. Hele Holbergs selvframstilling lever i det samme spenningsfeltet. Holbergs kjønnede selvframstilling hadde for alvor begynt allerede i Skjemtediktene, det fortsatte i enkelte av komediene, nådde et høydepunkt i *Metamorphosis* og videreførtes så i *Første levnetsbrev*. 1720-tallet, da Holberg selv var rundt 40 år, markerer høydepunktet i hans kroppslige og kjønnede selvframstilling, men han viderefører tematikken på ulike måter gjennom hele forfatterskapet. Ole Thomsen (2015a og 2025) har tydelig vist hvordan kroppslighet og sykелighet preger Holbergs selvbiografiske tekster. Her skal det undersøkes hvordan denne kroppsligheten preger den homososiale dynamikken Holberg stadig skriver seg inn i. Denne homososialiteten er, kan man si, et hovedmotiv i *Første levnetsbrev*. I en dristig selvframstilling spiller Holberg her på femininitet og leker kan hende også med

ideen om «sodomittisk» overskridelse. Det er en modig balansekunst som er del av det overskridende, det geniale i hans forfatterskap. Kjønningen i *Første levnetsbrev* består først og fremst i at Holberg gjennom en rekke anekdoter fremviser sine avvik fra maskulinitetsidealet.

Om man skal diskutere Holbergs selvframstilling i *Første levnetsbrev*, særlig med tanke på kjønn og seksualitet, er det av avgjørende betydning å holde fast på at Holbergs originaltekst på latin gjennomgående alluderer til Petronius' *Satyricon*. I kommentarene til utgaven av *Første levnetsbrev* i *Ludvig Holbergs skrifter* er det påvist over 40 sitater fra, eller allusjoner til, *Satyricon*. Aage Kragelund og andre har riktignok påvist at Holbergs levnetsbrev også alluderer til en rekke andre romerske forfattere, som Ovid og Juvenal, men Petronius er den dominerende referansen. Holberg har åpenbart vært fascinert av den seksuelt eksplisitte og normoverskridende *Satyricon*. Ole Thomsen bemerker: «Holberg elskede denne genre [pikareskromanen] – Petronius' *Satyricon!* – og lagde noget af fortællingen om sit eget liv ind i den. Her var, hvad han behøvede af kaos, afmagt, ambivalens og indiskretion» (Thomsen 2024, s. 277). Thomsen kunne med rene ord lagt til «homoerotikk» blant de elementer Holberg henter fra *Satyricon*, for det var denne konkrete pikareskromanen Holberg alluderte til i sitt levnetsbrev, og som vi skal argumentere for, betød Petronius på Holbergs tid først og fremst homoerotikk.

Til tross for en springende og fragmentert form gir *Første levnetsbrev* mange betydningsfulle og intime detaljer fra Holbergs liv. Enkelte, få steder i *Første levnetsbrev* gjengis slående replikker ordrett i den formen de falt, formulert på nederlandsk, fransk eller engelsk. Små kommentarer som har brent seg fast i minnet, og som fremdeles klinger ordrett i Holbergs øre ti og tyve år etter at de ble uttalt ved et bord i et vertshus. Slik klinger de også pregnant hos den moderne leser. På hans første reise, til Nederland i 1704, fant reisefølget det underlig at et barn var ute i verden på egen hånd, og han ble tiltalt «Hoer gy wel mancke!» (Hør her, lille mann) med spørsmål om når han hadde stukket av fra skolen. Holberg skildrer hvordan han går til rasende motangrep med kaskader av latin og slik oppnår anerkjennelse. Hvor var forresten den moskovittiske Edelmanden ved dette tilfellet? Et annet eksempel er den hånlige ytringen «The boy will smoack tobacco», som Holberg fikk høre da han ville ta seg en pipe på en pub i England i 1707, i en alder av 23 år, og en annen gjest fant det latterlig å se et piperøykende barn. Da han nesten ti år senere var i Paris, gjorde verten et nummer ut av at en annen gjest skulle gjette

hans alder, og svaret lød «C'est un Garçon de dix huit ans» – det er en gutt på 18 år. Han var da altså over 30. Holberg trekker disse kommentarene frem; ordrett på originalspråket lyser de opp i den latinske teksten, som eksempler på at «Mit pigelige ansigt udsatte mig mere end én gang for ringeagt». (Holberg 2018[1726], s. 18, overs. Thomsen).

Hver for seg er disse opplevelsene kanskje bagatellmessige, men de står som sitater på originalspråkene tydeligere i den skrivendes erindring enn mange mer dramatiske erfaringer og møter som man ellers skulle anta var av større betydning i en selvbiografi. Det er kommentarer som åpenbart brenner i selvbiografens erindring. Vi hører ikke lignende, direkte gjengitte replikker fra de mange lærde han har møtt eller fra hans nære venner. Omgivelsenes blick på hans uutviklede, feminine kroppslighet er altså iøynefallende fra begynnelsen av selvbiografien. Holberg forklarer sitt latinkyndige publikum: Ja, jeg er en feminin fremtoning, og ja, jeg har reist gjennom en rekke ulike europeiske land der blickene på meg har merket seg akkurat dette – i Nederland, i England, i Frankrike. Det latinkyndige elitepublikummet som kunne lese originalteksten har selv reist gjennom Europa og kan sikkert kjenne igjen og tolerere mangt og meget, men hva med det dansk-norske borgerlige publikum som snart fikk oversettelsen i hende?

Guttesosialisering og en tvilsom bergenslærer

Et instruktivt eksempel på den oversettelsesproblematikken som oppstår i møtet mellom disse to kulturene – den latinspråklige, lett frivole elitekulturen på den ene siden, og den borgerlige danske på den andre – er de ulike oversettelsene av en scene i *Første levnetsbrev* der Holberg skildrer hvordan det er en ivrig lærers største nytelse å gi guttene ris, løse deres bukser og inspisere rumpene deres. I en Petronius-kontekst må et slikt handlingsmønster sies å ha klart seksuelle overtoner. Det kan leses som grov, folkelig barokkhumor med utgangspunkt i romersk litteratur. Om det derimot leses med moderne briller, handler det om overgrep i det lukkede maskuline miljøet som en gutteskole var. Som motiv var dette ikke enestående på Holbergs tid; Thomas A. King tar opp en voksende bevissthet om læreres mulige misbruk av elevene som en

del av sodomi-tematikken i tidligmoderne periode: «Despite the increasing visibility of the abuse of boys by particular schoolmasters, tutors, and other superordinate males in the early modern period, it was not yet the case that boys were to be protected from individual sodomites» (King 2004, s. 111). Robinson peker på denne figuren som en litterær konvensjon, en «stock figure» med lange historiske røtter: «a specifically homosexual stock figure appears throughout much of Western history: the pederastic philosopher or schoolmaster». (Robinson 2006, s. 11). I Tobias Smolletts delvis selvbiografiske roman om Roderick Random (1748), som er sitert ovenfor, finner det også sted en seksualisert konfrontasjon mellom læreren og hans gutteelever, men der er det læreren som fanges og bindes til et tre med blottet rumpe.¹⁰⁹

Skolesituasjonen kan forstås som et konvensjonelt ledd i diskursen om kjønn og seksualitet, der den mistenkte sodomitten både fremstilles, latterliggjøres og demoniseres. Holberg skriver sin egen selvbiografiske tekst inn i et litterært felt preget av seksualisert og grov humor, men sannsynligvis må vi også lese dette bokstavelig – som en fortelling om at han direkte eller indirekte har vært utsatt for slike begjærformer på gutteskolen. Det er derfor rimelig å anta at det lå en tydelig seksualisert betydning i dette tekststedet hos Holberg; dette var et kjent fenomen. Men kunne det tematiseres i dansk, borgerlig offentlighet når levnetsbrevet skulle utgis på morsmålet? De danske og norske oversetterne har løst dette på ulike måter.

Den latinske originalen lyder, for den som måtte ha nytte av det: «Eidem in deliciis erat, virgis & flagellis in alumnos suos grassari, femoralia solvere, ac nates quotidie inspicere».¹¹⁰ *Første levnetsbrevet* ble oversatt til dansk to ganger i Holbergs levetid.

Den første var en bergensk versjon av de to første levnetsbrevene fra 1741, oversatt av Thomas Krogh: *Professor Ludwig Holbergs Lifs og Lefnets Beskrivelse af Ham selv/ i en Epistel til een stoer Mand/ paa Latine forfatted/ og nu til fleeres Fornøelse ved en anden paa det Danske Sprog verteret og udgivet*. Krogh har ikke tatt hensyn til at den latinske teksten kanskje burde tones ned

109 Jf. diskusjon av dette tekststedet i McFarlane (1997). Henvisninger til dette og andre verk fra Holbergs samtid er ikke ment som påstander om at Holberg har lest disse spesifikke verkene, men som en påvisning av de forestillinger og motiver på kjønnsfeltet som var typiske for hans samtid.

110 Billeskov Jansen diskuterer et par ulike oversettelser av dette stedet i (Jansen 1999).

i enkelte passasjer med tanke på fintfølelsen hos det borgerlige publikum. Han oversetter direkte og skiller slåingen fra inspiseringen, hvilket får rumpekkikkingen til å fremstå som særlig merkverdig: «Den samme *Præseptors* største Lyst var at *Tyrannisere* med Hug oc Slag over sine Discipler, at løse Buxerne oc daglig kige dem i Rumpen» (Krogh 1741, s. 8).

I 1745 tar Holberg selv ut leddene om å løse buksene og inspisere rumpene fra den latinske versjonen han da gjenutgir (jf. randkommentar i Olsvigs oversettelse 1902, s. 6). Han fjerner i samme reviderte utgave også beskrivelsen «Puellae», pikelig, om sitt eget ansikt. Han omskriver til noe Olsvig oversetter med «Jeg blev tit foragtet, fordi jeg saae saa ung ud». Dette er en liten justering, men Holberg endret altså latinversjonen nettopp på et par av de tekststedene som er vesentlige for kjønnspektivet. Han så seg nødt til å dempe den utfordrende kjønnsdimensjonen – hvorfor? Kanskje fordi tidene endret seg, kanskje fordi det ble aktuelt med oversettelser, eller kanskje fordi han selv endret seg. Kanskje var det rykter og bakvaskelser som gjorde det nødvendig å dempe det skandaløse elementet i hans kjønnete selvframstilling. Teksten lever imidlertid videre.

I 1745 kommer også en københavnsk oversettelse av C.F. Wadskjær, utgitt ved Holbergs bekjente Ernst Henrich Berling, som bemerker om den bergenske oversettelsen at den «paa adskillige Steder syntes gode Skjønnere mindre lykkelig, end man havde ønsket» (fortalen «Gunstige Læser!»), og dessuten at man kan ønske å «med større Behag læse et Skrift i deres Modersmaal, angenemt og takkeligt, at see det samme oversat paa Danske». «Takkeligt» er nøkkelordet i forhold til den moralske og kulturelle avveining som ligger bak oversettelsene. Senere har man ment at denne oversettelsen må være gjennomgått og godkjent av Holberg selv, ettersom han hadde nære bånd til Berling (jf. forord i Levins utgave fra 1857 og Winkel Horns vurdering i «Anmærkninger» 1897, s. 315). I denne mer tekkelige versjonen følger man på dette punktet den reviderte latinteksten: «Samme Skolemester *diverterede* sig daglig i at prygle, for Resten duede han slet intet til sit Embete» (6). En tysk versjon fra samme år (1745 og 1754 Copenhagen und Leipzig) utelater på samme måte: «Denn sein größtes Vergnügen bestand darinn, wenn er seine untergebenen auf das härteste züchtigen konnte». (Holberg 1754, s. 8). I disse utgavene er det seksualiserte fjernet, i tråd med Holbergs egen revisjon. Man finner ikke lenger noe skeivt øyeblikk i skoleskildringen.

Ettertiden har imidlertid vendt tilbake til førsteutgaven. Allerede Winkel Horns oversettelse fra 1897 tar utgangspunkt i Holbergs originalversjon, men

gir en noe annen fortolkning, der han tydelig knytter sammen slåingen og inspeksjonen: «Denne Mand havde sin Fornøjelse af at tærse løs paa sine Disciple med Kjæp og Svøbe, saa de maatte hver Dag knappe op og blotte Bagen». Den antydende erotiske interessen er dermed redusert til en pragmatisk avstraffelsesteknikk. Viljam Olsvig, som i 1902 utga en tospråklig og gjennomkommentert oversettelse han selv mente var så ordrett som mulig i forhold til originalen, og med bemerkninger om endringer, skrev: «Den samme morede sig med at behandle sine elever med kjepper og ris, daglig at løse deres bukser og besiktige deres rumper» (Olsvig 1902, s. 6). «Besigtige» antyder vel at det primært er hygieniske hensyn som ligger bak, selv om det fremdeles er mistenkelig at læreren «morer seg». Kragelunds oversettelse fra 1965 oversetter «nates inspicere» noe mer høytidelig og uavklart med hensyn til hensiktene, men beholder Olsvigs «besigtige», som kanskje ligger nærmere det latinske «inspicere» enn «kikke»: «Det var denne mand en fornøjelse at gaa løs paa sine elever med stok og ris, at lade dem løse deres bukser og daglig at besigtige deres bagdel.» (Kragelund 1965). I den seneste oversettelsen skriver Ole Thomsen tydelig og relativt bramfritt: «Denne herre fandt sin fornøjelse i at gå løs på sine disciple med stokke og svøber, løse op for deres bukser og føre dagligt tilsyn med deres numser.» (Thomsen 2015)

Dette underfundige lærerportrettet har den unge Holberg funnet det passende å dele med sine latinkyndige kollegaer og akademikervenner over hele Europa, på latin. Men var dette lesestoff for den jevne danske borger på 1740-tallet? Dersom man skulle forestille seg at 1700-tallet var en tid preget av renhet og uskyld, der ingen ville få seksuelle assosiasjoner ved en slik skildring av en lærer som inspiserer sine pubertale elevers rumper, kan man få korrigeret sine forestillinger ved å lese om parallelle eksempler i London i Trumbach 1989 (s. 409f). For de interesserte lærde ville dette være et velkjent topos, dristig underholdning med en smak av Juvenal og Petronius, men i dansk, selvbiografisk sammenheng, bringes man kanskje litt for nært og intimt på Holbergs person og problematiske oppveksterfaringer.

De fleste av oss er henvist til å lese *Første levnetsbrev* i oversettelse, i dansk språkdrakt slik de forelå fra 1741 og fremover. På dansk forsvinner umiddelbart alle allusjoner til den romeren Petronius' antikke pornografi, og man står igjen med en tekst som nok er lett å lese, men vanskelig å forstå slik den opprinnelig har vevd sammen antikkens overskridende seksualitet og dagligdagse hendelser, slik Holberg fantasifullt, kreativt og springende erindrer

sitt liv og sine reiser. For å rekonstruere noe av klangbunnen for Holbergs selvframstilling, må man trekke inn både de antikke referansene og hvordan disse ble turnert blant lek og lærd i Holbergs samtid. Et eksempel er datidens praksis med sengedeling, som vi har vært inne på ovenfor. I forlengelsen av Holbergs skildring av skoleerfaringer i Bergen, kommer det en scene i *Første levnetsbrev* der guttesosialiseringen knyttes til sengedeling og sengebytte.

På veien hjem fra Gudbrandsdalen hadde Holberg besøkt en slektning, oberst Krogh, som hadde tre sønner og en huslærer. Huslærerens moral er tvilssom: «huslæreren – Rasmus hed han – [hadde] taget den yngste til sig som sin sengekamerat. Samme Rasmus drak som en svamp» (Holberg 1728, s. 7, overs. Thomsen). Når skolemesteren en kveld kommer full hjem og slenger seg i sengen, smyger den unge sengekameraten seg over til de andre, som av uvisss grunn forestiller seg at det er et spøkelse som har kommet. I den påfølgende passasjen – som oversettes ganske ulikt – smitter angsten fra guttene over på skolemesteren, som i sin rus roper ut og forøker panikken i rommet. I denne påfallende scenen av innbyrdes oppskakelse og angst siterer Holberg igjen sin yndlingslinje fra Ovid, den han oversatte i Narcissus' klage i *Metamorphosis* og senere ville omtale som det vakreste i antikk lyrikk: «Flammas moveoqve feroqve»; jeg tenner flammer og brenner. I denne konteksten handler det primært om gjensidig forskrekkelse, men hos Ovid handler det om Narcissus' begjær etter en annen ung mann, hvilket Holberg hadde utmyntet til fulle (jf. kapittel 1). Som flere av de anekdotiske innslagene i teksten, fremstår scenen som både uklar og svakt motivert. Holberg setter det inn i en søkt sammenheng om overtro, men scenen omhandler guttesosialisering, angst, rus og så en antikk referanse til homoerotisk begjær.

Litt senere forteller Holberg at han en periode var lærer for Vosse-prestens bønder og barn, og at han ble sendt vekk etter å ha behandlet husets yngste sønn for hardt – slik undervisning passer ikke for en koleriker, bemerker han. Etter denne bekjennelsen kommer en enda mer åpenhertig fortelling om at han under oppholdet på Voss var plaget med mareritt, eller snarere erotiske, våte drømmer, hvilket han fant urimelig ettersom «jeg ald min Livs tiid har haft kydske oc Encke-Mænds Nætter/ oc desforuden paa ingen Maade forskyldte det af Qvinde-Kønnet/ at berides hver Nat som et Arcadisk eller Peloponesisk Asen» (overs. Krogh 1745, s. 17). Vi må forstå det slik at han var lettet over å forlate Voss, slik at han kunne slippe disse ufrivillige, nattlige prøvelsene. Slik er Holbergs innskriving av begjær og erotikk i ungdomsdelen av hans åpne, men også forunderlige selvbiografiske tekst. «Aseksuell» var han ikke.

En helhetlig lesning av først *Levnetsbrev* ligger utenfor denne studiens grenser når det gjelder både tematikk og filologisk kompetanse. Poenget er at teksten har en gåtefull form, men en ganske tydelig apologetisk eller forklarende grunntone som går inn i den kjønnete selvframstillingen Holberg bedriver på 1720-tallet, og at denne selvutleveringen fra 1728 kan ses i nær sammenheng med de tematikker og innrømmelser som lå i *Metamorphosis* (1726). Holberg forklarer og utdypet, uten å unnskyldt, sin identitet og væremåte – overfor innbilte eller reelle bakvaskelser og rykter. Det er en del av *Første levnetsbrev* som særlig stikker seg ut i forhold til et slikt, eventuelt forklaringsbehov, nemlig reisen til Roma.

Det bløte Roma

Ja, Holberg reiste helt til Roma. Så vidt vi vet fra hans egen fremstilling, reiste han alene. En slik reise passer forunderlig godt inn i det bildet som tegnes i denne studien. På 1800-tallet har litterære skildringer av reisen sørover i Europa, til Paris og Roma på jakt etter varme, skjønnhet og et friere liv, ofte også overtoner av variasjoner i kjønnsroller og seksualitet.¹¹¹ Da Holberg gjennomførte sin romanske reise i 1714–1716, en generasjon før kunsthistorikeren Johan Winckelmann ankom Roma i 1755 på sin jakt etter marmorskulpturenes greske idealer, var Holberg 30 år gammel og ennå ikke fast ansatt ved Universitetet i København. Reisen gikk via Paris til Marseille, derfra med båt til Genova, videre til Cittavecchia og så over land til Roma, hvor han oppholdt seg vinteren 1715–16. Hvilket Roma var det den fattige Holberg absolutt måtte oppsøke?

Holbergs referanseramme var selvsagt først og fremst den klassiske tradisjonen; han behersket ifølge kompetente kilder latin svært godt, også i forhold til akademikere på sin egen tid, og hadde et nært forhold til gresk og romersk kultur og historie. En reise til Roma på 1700-tallet var imidlertid ikke nødvendigvis bare en reise tilbake til den antikke kulturs vugge. Tvert imot kunne Roma også

111 Jf. Ruth Vanita 2011, s. 99ff. som i sin fremstilling av «the homoerotics of travel» tar utgangspunkt i tiden like etter Holberg, med reiseskildringer fra Winckelmann til Wilde. Hun går ikke inn på mulige forgjengere fra 1700-tallet.

representere bruddet med antikken. I datidens diskusjon om nasjonalkarakterer ble romerne ofte brukt som eksempel på hvordan et folk kunne endre karakter fundamentalt gjennom historien. Holbergs nesten samtidige, David Hume, beskrev Roma og romersk kultur slik i essayet «Of National Characters»:

The manners of a people change very considerably from one age to another; either by great alterations in their government, by the mixtures of new people, or by that inconstancy, to which all human affairs are subject. The ingenuity, industry, and activity of the ancient Greeks have nothing in common with the stupidity and indolence of the present inhabitants of those regions. Candour, bravery, and love of liberty formed the character of the ancient Romans; as subtilty, cowardice, and a slavish disposition do that of the modern. ... (Hume 1748, s. 277)

Og om språket kunne Hume legge til:

Energy, strength, and harshness form the character of the Latin tongue: The Italian is the most liquid, smooth, and effeminate language that can possibly be imagined. ... (s. 281)

Dette er hentet fra Humes beryktede essay «Of National Characters», der han for øvrig senere innfører sin katastrofale, rasistiske fotnote (jf. Hume 1760, s. 337) og på nytt i moderert form, 1777.¹¹² I denne sammenhengen er den fotnoten et interessant eksempel på essensialiseringen som fant sted i løpet

112 I essayet om nasjonalkarakterer er Hume i utgangspunktet, og i likhet med Holberg, konstruktivistisk: Nasjonalkarakterer endrer seg og kan formes. (jf. Wahrman 2004, s. 101) De argumenterer begge i detalj mot klimatesen om nasjonalkarakterer. Men Hume innfører en fotnote om rase: «I am apt to suspect the negroes, and in general all the other species of men (for there are four or five different kinds) to be naturally inferior to the whites» (Hume 1760, s. 337). Han utbroderer videre sitt argument om rasebetinget essens i denne beryktede fotnoten. I senere versjoner stryker han det som gjelder «other species of men» og holder seg utelukkende til «negroes» og «white», men beholder grunnpoenget. (Hume 1779, s. 553). Holberg går i motsatt retning, hans konsekvente konstruktivisme gjelder både nasjonalkarakter, folkegrupper og kjønn, en sammenheng som kommer tydelig fram allerede i skjemediktet «Zille Hans-Dotters Gynaicologia» (i Holberg 1721–22) og andre steder i forfatterskapet. Holberg holder på denne konstruktivismen når det gjelder egenskapene til så vel folkegrupper som kjønn gjennom hele forfatterska-

av 1700-tallet, ikke bare innenfor kjønn, men også i forhold til rase. Et motiv med et i utgangspunktet konstruktivistisk poeng – at nasjonalkarakterer kan endres og påvirkes – avfører en opplysningstypisk presisering: Men noen menneskelige forskjeller er naturlige og absolutte. Hume tenderer i retning av å sementere identitetskategorier som tidligere var mer porøse. Men romerne var altså for ham uttrykk for en degenerert feminisering.

Hume grep her til et typisk topos i tiden. Også Holberg brukte dette eksempelet på kulturell endring av nasjonalkarakteren, noe man kan se i epigram III, 2, utgitt første gang i 1737. Holberg styrte imidlertid unna essensialiseringen; konteksten bestemmer karakteren. Utgangspunktet er hans konstruktivistiske grunnsyn:¹¹³

Tapperhed, som ifølge forskerne skyldes et gunstigt klima, tilskriver digteren udelukkende forbilleder og oplæring

Til Ole

Du tror folk bliver født som tapre, godmodige, raske
eller som dovne måske – nej, det er noget de bliver.
Rom er i dag blødagtig, engang var det krigernes vugge,
Hellas var stridsløstent da, nu er det vattet og dvask.
Thebens umulius-hær havde kun når Epaminondas
ledede dem i kamp, tapperhed, styrke og mod.
Sammen med ham svandt storheden bort, og så var de atter
en umulius-hær, lissom de var det engang.
Følgelig: Alt det du vil regne som gaver fra fødslen,
alt det tilskriver jeg bare de vilkår man har.¹¹⁴

pet, både i sine historiske og filosofiske skrifter. Forskjellene vi tar for gitt, skyldes ikke naturen, sier han, men vane og kultur.

113 Holberg argumenterer her mot klimatesen; at klimaet skaper folkekarakteren. Klimatesen finnes både i en essensialistisk og en konstruktivistisk tapning. Altså kan man enten tenke seg at klimaet påvirker en folkegruppe fundamentalt slik at det enkelte individ er ugjenkallelig preget, eller at et individ kan tenkes å endre karakter dersom klimaet endrer seg. (jf. Wahrman 2004)

114 Nedenfor skal vi også drøfte epigram I, 142, der Holberg trekker inn seksualiteten i Roma i sammenheng med evnukk-motivet (spado), som også finnes i II, 171. Den latinske originalen til III, 2:

Her er temaet kjønnningen av den romerske kultur på 1700-tallet. I Humesitetet er det bare dempet til stede i at italiensk er «effeminate». I Holbergs epistel er dette noe tydeligere, selv om Zeebergs oversettelse ikke helt får frem de seksualiserte overtonene i dette epigrammet. Det latinske ordet bak «blødagtig» er «mollis», og dette samme begrepet gjentas i «vattet og dvask» («Mollis, iners») med hensyn til Hellas. Dette er et poeng fordi «mollis», bløt, også ble brukt om menn som var potensielle sodomitter, særlig som den passive part, hvilket var opphavet til datidens engelske begrep «molly» for såkalte «sodomitter» og «molly-houses» for steder der menn møtte hverandre for sex. Denne betydningen var velkjent i europeisk sammenheng. Rictor Norton (2023) viser til at i Jacob Serenius' engelsk-svensk ordbok *Dictonarium anglo-svethico-latinum* angis betydningen «sodomit» for det engelske «Molly».¹¹⁵

Adjektivet «mollis» og substantivet «molles» var knyttet til utuktige handlinger mellom menn allerede i den latinske Bibelen Vulgata (1 Korinterbrev 6.9–10), der «molles» er blant dem som ikke kommer til himmelen: «neque molles, neque masculorum concubitores» (*Vulgata Clementia*. 1598 [2021]). I den moderne Bibelen oversettes tekststedet med «de som lar seg styre av driftene, eller menn som ligger med menn» (1. Kor. 6.9 i *Bibelen* 2024).¹¹⁶ I den danske Bibelen av 1699 lød det: «eller Blødagtige, eller de, som synde mod Naturen» (1. Kor. 6.9 i *Biblia* 1699). Men hva er egentlig forholdet mellom

Fortitudinem, quam beneficium aëris producere existimant Philosophi, solis exemplis ac institutis adscribit Poëta. Ad Olum.

Fortes, imbelles, solertes credis, inertes,

Nasci mortales; at fieri, Ole, puto.

Mollis jam Roma est, olim fœcunda virorum,

Græcia tunc pugnax, nunc ea mollis, iners,

Cadmi verveces Ductore sub Epaminonda,

Soli virtutem, fortia pectora habent.

Cum Duce vanescit virtutis gloria, fiunt

Verveces, prisco tempore sicut erant.

Ergo, quæ tu inter Naturæ munera ponis,

Legibus hæc solis attribuenda puto.:

115 Norton oppgir 1762, men det samme finnes i førsteutgaven til Serenius fra 1734. At «Molly» kunne forstås som «sodomitt» var altså også klart for skandinaver på Holbergs tid, selv om Wartberg, som vi skal se under, ønsket å skille det bløtaktige fra det sodomittiske.

116 Her ser det ut til at oversettelsen snur på rekkefølgen, men det kan være litt uklart hva som ligger i begrepene.

å være bløtaktig og å synde mot naturen? I antikken ble «Molles» iblant brukt sammen med «effeminatus», og «molles et effeminatos», myke og feminine, kunne betegne feminine menn som hadde sex med andre menn, slik det fremkommer hos historikeren Sveton, en av Holbergs kilder.¹¹⁷ På 1700-tallet var det også klart at begrepet ble brukt slik i antikken, og de folkelige uttrykkene dukker opp i ordbøkene. I Jacob Badens *Latinsk-dansk Lexicon eller Ordbog* fra 1786 defineres «effoeminatus» som «Qvindagtig, blød; it. løsagtig», og han nevner idiomet «mollis et effoeminatus». Under «mollis» finner man som betydning 2) «spæd, kiælen, it. blødhertet, qvindagtig», og Baden la til: «Især kaldtes *molles* Mandspersoner, som bedreve Utugt med Mandspersoner». Koplingen mellom det generelt bløtaktige og selve den sodomittiske synd mot naturen finnes både i den danske Bibelen og i ordbøkene, men det konkrete innholdet i denne distinksjonen var likevel langt fra klart.

Om de bløtaktige, molles, ifølge Paulus ikke kunne komme til himmelen, måtte man da nødvendigvis straffe dem i det dennesidige? I hvert fall ikke på linje med egentlige «*masculorum concubitores*»? Holbergs venn, generalprokurør Wartberg (jf omtale av Wartberg i kapittel 1), hadde i sin juridiske betenkning skilt tydelig mellom egentlig «sodomi» og tilgrensende omgangsformer (som den her innrømmede forbrytelse), de som i Bibelen [gresk] kalles «malakoi», «Molles, eller som den Danske Oversættelse lyder, Blødtigtige» (Wartberg etter von Rosen 1993, s. 115ff). Wartbergs betenkning om «molles» har blitt berømt i homoseksualitetens historie i Danmark, ettersom han skiller mellom egentlig sodomi mot naturen (som da strengt kan forstås som anal penetrasjon med ejakulasjon) og andre former for bløtaktig friksjon mellom menn (som onani og lårsex). Etter Wartbergs vurdering kvalifiserer ikke dette til dødsstraff for å være «*contra naturam*», men medfører bare at overtrederen er «mollis» og kan straffes betydelig mildere. Wartberg utnytter Paulus' mulige distinksjon i Korinterbrevet til det fulle: Bløtaktighet er ikke egentlig sodomi, og kan dermed til en viss grad unnskyldes – om ikke, måtte jo store deler av

117 I 1600-tallsordboken *Thesaurus Eruditiones Scholasticæ* (1646) viser Basilius Faber til historikeren Svetons beskrivelse av mordet på Caligula. Caligula hadde pleid å håne en aldrende mann ved navn Cassius Chaerea med at han var «mollem et effeminatum», som Henning Mørland oversetter med «en feminin person som lot drive utukt med seg» (Sveton: *Romerske keisere* (overs. Mørland 1974), s. 231).

menneskeheten brennes!¹¹⁸ Er det rimelig å tenke seg at Holberg var uvitende om sin venns dristige diskusjon og distinksjoner her? At de ikke diskuterte slike ting? At ikke Holberg vet akkurat hvilke assosiasjoner han spiller på når han sier at «Mollis jam Roma est»?

Den seksualiserte betydningen mollis/molles/molly er kanskje ikke alltid en nødvendig assosiasjon til hovedbetydningen «bløtaktig», men i akkurat dette holbergske epigrammet blir det seksualiserte understreket ved den påfølgende assosiasjonen til Thebens hær, som for de innvidde viser til «den hellige kohort» som fikk sin enestående kampkraft ved å organisere to og to mannlige kjærester sammen (se kapittel 6 om Epaminondas i *Heltehistorier*). Det som her i den danske oversettelsen kalles «umulius-hær», er på Holbergs latin «verveces» av «vervex», kastrerte bukker, ofte brukt som seksualisert fornærmelse.¹¹⁹ Holbergs epigram om kulturell endring er gjennomseksualisert.

Tabuisert tematikk knyttet til både homoerotikk og kastrasjon gjennom-syrer Holbergs latinske original. Maskulint kodifiserte dyder, som tapperhet, knyttes til seksualitet i et epigram som handler om at slike egenskaper er kulturelle, ikke naturlige. Innenfor rammene av en moderne diskusjon om forholdet mellom det naturlige og det kulturelle, vil dette peke i en annen retning enn for eksempel Holbergs utsagn om at kroppen gjorde ham til «nonkonformist» (se innledning). Holbergs behandling av kjønn og seksuell identitet er ikke entydig i forhold til en natur/kultur-dikotomi, men ofte uttrykker Holberg en programmatisk konstruktivisme, som her: «Alt det du vil regne som gaver fra fødslen, alt det tilskriver jeg bare de vilkår man har».¹²⁰ Men når intet skal regnes «inter naturæ» følger det at heller intet er «contra naturam».

Men nå handler det altså om hva det innebar å reise til Roma – hva slags sted var det Holberg oppsøkte? Han slår fast: «Mollis jam Roma est», noe som spiller på ideen om at Roma generelt er bløtt og dekadent, men også mer spesifikt antyder at byen er preget av myke menn som kan mistenkes for erotiske preferanser for hverandre. I blandingen av det latinske begrepet «mollis» og den moderne konteksten for epigrammet oppstår det noe paradoksalt:

118 Se om Wartberg i kapittel 1 og jf. von Rosen 2006, s. 83.

119 Holberg forklarer imidlertid dette økenavnet på thebanerne i *Heltehistorier* med at de var «uduelige og grove Folk, som intet kunde recommendere uden deres føre Legemer og Lemmer» (Holberg 1739, s. 547).

120 «vilkår» er oversettelse av «legibus», av «lex»: lov, forskrift, norm.

En egenskap som fantes i antikken, og som er nedfelt i det latinske språket, preger i dag Roma som helhet – og Hellas også – og markerer disse nasjonal-karakterene som det motsatte av det de opprinnelig var. Men er det egentlig en sammenheng mellom de formene for seksualitet som fantes i antikken og det man finner i det moderne, bløte Roma i Holbergs tid? Dette hadde Holberg tatt opp i skjemtediktet «Heraclitus og Democritus» (1721).

I «Heraclitus og Democritus» lot Holberg sitt småborgerlige alter ego, Hans Mikkelsen, føre ordet. Mikkelsen er danskspråklig poet, hans levebrød er å være brygger i den avsidesliggende byen Kallundborg, men hans kulturelle ambisjoner er høye, og han vil gjerne sette seg inn i og anvende den antikke arven som den kulturelle eliten i Danmark har som referanseramme. Av og til blir Mikkelsens beundring for antikkens kultur satt på moralske prøver. Et slikt øyeblikk oppstår i «Heraclitus og Democritus» når Mikkelsen kommer inn på temaet kastrasjon og knytter dette til sensasjonelle ting han har lest om Cæsars seksuelle utskeielser:

Jeg seer et Menneske et andets Lem afskiære.
 For eens Fornøyelse man lader 10 castrere,
 Hvo skulde tro, at end paa et polered Sted,
 Stadfæsted var ved Lov en sliig Uteerlighed.
 Naar jeg en Cæsar selv en Mand for alle Qvinder,
 Og nu en Qvinde jeg for alle Mænd ham finder,
 Jeg tager Afskeed da med Mennesker, jeg flyer,
 Til øde stæder hen, til Fugle, vilde Dyr.
 Om i den nye Rom, i hellig Peders Sæde,
 Sliigt endnu gaar i svang, maa andre efterleede.

Det «polerte stedet» der kastrasjon var hjemlet i lovene, er uten tvil antikkens Roma, der man hadde ulike begreper knyttet til ulike typer naturlige og opererte evnukker og juridiske distinksjoner mellom disse (se nærmere diskusjonen i kapittel 6). Mikkelsens assosiasjon går da også rett over fra tanken på disse evnukkene, uten tvil «molles», til ryktene om Cæsar, at han både var promiskuøs med ulike kvinner og samtidig lot seg penetrere av menn – et rykte som refereres hos Sveton, en av Holbergs foretrukne kilder til keisernes liv. Diktets jeg, Mikkelsen, reagerer med moralsk avsky på antikkens seksualitet og proklamerer at dette gjør at han vil flykte fra menneskeheten. Det er viktig

å få med seg at det ikke er Holbergs sjokkerte reaksjon som her er artikulert, men en fremstilling av den småborgerlige kulturelle streberen Mikkelsen, som reagerer helt i tråd med det prapne københavnske publikum Holberg ved flere anledninger kritiserer for dets moralske sneversyn.

Det vi skal forfølge her, er Mikkelsens spørsmål i denne forbindelse: Skjer slike ting fremdeles i det nye Roma? Det vil si, er dette en kultur som lever videre i samtidens Italia? Det vil ikke Mikkelsen vite, så det må andre etterlede, proklamerer han. Og dette bringer oss til Holbergs egen Italia-reise 1714–1716. Da hadde han god anledning til å undersøke hvilke rester av antikk seksualitet som fremdeles kunne gå i svang i pavens Roma.

Han kunne for øvrig også ha lest om dette i en rekke skrifter fra samtiden. I engelsk polemikk var den siste katolske kongen James II (1685–88) blitt utsatt for slike rykter, og koblingen mellom katolisisme og sodomi var «something of an orthodoxy in the 1690s».

Popular representations of James suggest the abiding association between Catholicism and sodomy, a connection with deep roots, especially in anti-Jesuit satire, but which became something of an orthodoxy in the 1690s, when a war of unprecedented scale against Catholic France and the restoration of James's reign required shrill justification (Horowitz 2015, 23)

Holbergs insinuasjoner har klangbunn i 1600- og 1700-tallets protestantiske polemikk, som understreket hvordan den sodomittiske kulturen florerte i katolsk kultur generelt og særlig i pavens Roma. Konvertitter, som Holberg oppsøkte flere av og etter eget sigende ble mistenkt for å være en av, kunne også assosieres med denne katolske seksualiteten. Men denne polemikken hadde et visst fundament i ulike kjønnskulturer. Vi har gjentatte ganger påpekt at Holberg levde i en tid der seksualitet og kjønnsroller var i endring. Den ikke-maskuline, myke mann var gått fra å være en etablert rolle i kulturen til å bli den mistenkte sodomitt og en demonisert figur – i alle fall i Nord-Europa. Denne utviklingen, som materialiserte seg i arrestasjonsbølger i Nederland og England, skjedde ikke samtidig over hele Europa. Seksualitetshistorikeren Randolph Trumbach hevder at

Europeans before 1700 presumed that all males desired both women and adolescent boys. In the generation after 1700, some Europeans began to think that most men desired only women and that only a deviant minority desired other males who might be either adults or adolescents. This is documented in legal, literary, and visual sources. The new sexual regime first appeared between 1700 and 1750 in England, France, and the Netherlands. By 1800 it was present in central Europe, but it did not arrive in southern and eastern Europe before 1900. (Trumbach 2012)

Generelt skal man være varsom med slike generaliseringer, men om Trumbach har noe rett i dette – han bemerker selv at det kan lyde utrolig, men om han har rett – var det nettopp på Holbergs tid i ferd med å utvikle seg to helt forskjellige seksualitetsmodeller i Holbergs Nord-Europa og i Italia. Dette ville innebære at en viss type menn ble marginalisert som «deviant minority» og demonisert i Holbergs omgivelser, men delvis tolerert som naturlige i Sør-Europa. Trumbach påpeker at «sodomi» selvsagt var ulovlig også i Sør-Europa, men at det hersket en viss grad av liberalitet basert på at det ble sett på som et naturlig begjær. I Danmark-Norge var linjen ikke arrestasjon og forfølgelse, men derimot fortielse, slik fortielse er rammen for Holbergs selvframstilling, som i stor grad handler om kjønn og kroppslighet – og forbudt begjær, eller det han kaller «selsom elskov». Om det var riktig at begjær mellom menn ble sett som et naturlig begjær i Roma, ville dette være av stor prinsipiell betydning i forhold til en naturrettslig tenkemåte omkring seksualitet (jf. Psylla i *Metamorphosis* i kapittel 1). Men denne tabuiserte tematikken kunne man ikke lese seg til. Som den sjokkerte Mikkelsen antydte, var det bare én måte å komme til bunns i dette på: det måtte etterledes. Holberg reiste altså, som mange andre unge menn fra Nord-Europa, sørover og helt til Roma.

Reisemotivet er i seg selv en viktig del av Holbergs selvframstilling i Levnetsbrevene; han er hele tiden i bevegelse mellom ulike kulturer og ulike lag av samfunnet. Han søker stadig ut av den danske konformiteten. Reisen som fortellestruktur er noe *Første levnetsbrev* har felles med Petronius' normoverskridende univers, som Kragelund og andre har vist at det stadig alluderes til. Riktignok finnes det ingen direkte skildring av erotikk hos Holberg. Teksten tematiserer ikke eksplisitt seksualitet, men dveler ofte ved de homososiale relasjonene jeget opplever mens han stadig er på reisefot,

i geografisk og kulturell bevegelse på det europeiske kontinentet. Det lengste han kommer, er til Roma. Dit ville Holberg absolutt reise. Man vet ikke helt hvorfor. Et eksempel på de underliggende assosiasjonene en tidligmoderne Petronius-entusiast kunne ha til Roma, siteres av Anthony Grafton i en artikkel om Petronius og nylatinsk satire:

I received Petronius' Satyricon and read through it with the greatest pleasure and eagerness. It called back to mind all those things I did and heard in the same infamous way when I spent time in Italy. If I were to recall what I know is done in Rome, you'd say that the times of Petronius have been reborn, and the Encolpii and Ascyllii have come back to life. But shame forbids it. (Bartholomeus Schöbinger 1603 I privat brev, sitert etter Grafton 1990, s. 237)

Slik kunne lærde menn lenge før Holbergs tid more seg med både Petronius og romersk samtidskultur, godt unna offentligheten. Er det å under seg over at Holberg lengtet etter Roma? Ingen liknende private vennebrev er bevart etter Holberg, men det finnes flere spor i Holbergs tekster som tyder på at også han har delt disse seksualiserte assosiasjonene knyttet til denne byen, både i antikken og samtiden.

Paris–Roma 1715–16

Holberg var fattig og sykelig, men han ville på død og liv til Roma. Hans romanske reise var hans tredje reise. Den gikk via Amsterdam, Rotterdam, Antwerpen, Brussel og til Paris, der han oppholdt seg over et år og traff ulike konvertitter. Deretter reiste han videre, anonymt som «Michel Recco» i et reisepass han lånte av vennen Michel Røg, fra Lyon til Marseille, Genova, Cittavecchia og endelig til Roma. Hjemturen gikk over land via Firenze, Bologna, Lyon, Paris og Amsterdam. Holberg oppholdt seg i Roma fra oktober 1715 til februar 1716. Hva forteller han om sine opplevelser i Italia?

Holberg beundret Peterskirken og andre severdigheter. Det står naturligvis ingenting i levnetsbrevet om at han undersøkte i hvilken grad antikkens

seksualitetskultur levde videre i samtidens Roma. Sitater som de vi har vist til ovenfor, viser imidlertid at dette var blant de elementene også han assosierte med Roma; kjønningen er i grunnen hovedsaken ved Holbergs Roma. Både selve Romareisen og de konverterte danske katolikkene han besøkte underveis, vil ha hatt en slik seksualisert assosiasjon knyttet til seg. Det er særlig i denne delen av Første levnetsbrev, «Den romanske reise» at allusjonene til Petronius kommer tett. Så i hvilken grad kan man hevde at Holbergs skildring av reisen til Roma er kjønnnet?

Det hører med til denne historiens italienske kontekst at denne mannstypen, den feminine mannlige «sodomitt», i tiårene etter Holbergs død, fra 1770-tallet, i engelsk kontekst skulle gå under betegnelsen «Macaroni». Denne ikke-maskuline mannsstereotypien var altså klart knyttet til det italienske. Opphavet til denne betegnelsen var visstnok forestillingen om en engelsk gruppe eller klubb av menn som hadde foretatt den store reisen, the grand tour, til Italia og Roma, og som, vel tilbake i Europa, dyrket italiensk kultur, både kulinarisk og erotisk.¹²¹ De spiste pasta, og de videreførte det særegne ved den italienske kjønnskulturen. Etter hvert ble de sett på og fremstilt på linje med det man senere kalte «homoseksuelle». Holberg levde ikke lenge nok til at stereotypien «the Macaroni» kunne knyttes til ham, men han er klart blant macaronienes forgjengere, som var knyttet til betegnelser som «petit maitre», «fop», «the effeminate», og Holbergs Italiatur er ett av de trekkene som knytter ham til en slik stereotypi.

Det kan være liten tvil om at disse forestillingene om kjønn og seksualitet vil ha lekt i hodet hos den unge Holberg da han febersyk foretok den strabasjose reisen til Roma under falskt navn. Holberg likte godt å reise anonymt. Dette er en del av utenlandsreisenes mystikk. Han forteller at da han var i England, trodde alle han het «myn Heer», for det var det barbereren kalte ham, og han gjorde intet for å beriktige dette. Det var bare en tilfeldighet som til sist røpet hans egentlige navn. Hva denne tendensen til anonymitet i utlandet skulle skyldes, er bemerket, men ikke godt besvart, i Holberg-forskningen. Det er nærliggende å anta at den ga en viss beskyttelse mot rykter, en viss frihet i forhold til hva man kunne foreta seg.

121 Rictor Norton tviler på at det faktisk noen gang eksisterte en slik klubb («The Macaroni club»)

Holberg hadde opprinnelig fått et reisestipend som egentlig forutsatte at denne turen gikk til lutheranske universiteter. Dette ga han blaffen i; han dro rett til Paris, der han oppholdt seg i halvannet år, sier han. Så fikk han lyst til å se Roma. Hvorfor?

Jeg havde boet i Paris i halvandet år; og nu er det ikke nok for mig at have set Frankrig, England, Tyskland og Holland, nej, jeg pines og plages af et nyt begær, nemlig efter at besøge egne, der lå endnu længere borte fra mit fædreland. Rejselysten driver sig selv fremad, og den er lige så svær at styre, som det er ved viljens kraft at standse sig selv i farten, hvis man har kastet sig ud fra Leukas-klippen (Holberg 1728, Thomsen overs)

Dette er, som Holbergsskrifters kommentar forklarer, en henvisning til et stoisk Cicero-sitat som handler om umuligheten av å kunne styre en moralsk brist man først har sluppet til. Holberg avviser mange steder det stoiske selvkontrollidealet som urealistisk. Holberg ville lengst mulig bort fra sitt fødeland, og han sammenlikner det (med Cicero) med å kaste seg utfor Leukas-klippen – muligens en påfallende allusjon, ettersom det var Sapho som kastet seg utfor denne klippen og slik begikk selvmord. At reisen ble årsak til stygge rykter om Holberg, går tydelig fram:

Resultatet blev, at jeg besluttede mig for en rejse, der gav anledning til stygge rykter, som ondsindede folk i Danmark udsprede for at skade mig: De understod sig i at påstå, at jeg havde skiftet tro og opgivet enhver tanke om at vende hjem igen. (Holberg 1728, s. 77, overs. Thomsen)

Ja, det kan altså hende det er som han sier, at Roma-reisen gir bakgrunn for rykter om at han skulle ha skiftet tro, blitt konvertitt. Han hadde besøkt konvertitter, og han har også brukt mye plass på å beskrive sine diskusjoner med katolikker i Paris. Det er ikke mye som skulle tyde på at Holberg vippet i retning av katolisisme; han er tvert imot alltid en krass kritiker av katolikkene. Det ville imidlertid ikke være lang vei fra rykter om konvertering til rykter om «sodomi», en kobling som altså var et helt vanlig motiv i protestantenes antikatolske propaganda, og noe man ikke minst finner hos Holberg selv

i hans bemerkninger om Roma i epigrammene. Det er nærliggende å se denne kommentaren i sammenheng med de ondsinnete ryktene han viser til senere, i slutten av brevet, de ryktene som gjør at han endelig må reise hjem fra sin andre Paris-reise i 1726. Joda, Holberg var uten tvil gjenstand for ondsinnete rykter. Disse ryktene var blant annet knyttet til hans reiser, og de hadde en natur som gjorde at de ikke kunne refereres direkte, de er tydeligvis unevnelige. Men litterært kunne de behandles, hvilket Holberg altså gjorde straks han kom hjem, i verket *Metamorphosis*, der ryktespredning og bakvaskelser som bunner i den sodomittiske mistanken mot et homososialt par er grunnmotivet. Denne sammenhengen sannsynliggjør at bakvaskelsene var seksualiserte. Men var de grunnløse? Gjennom sin tvetydige selvframstilling lekte Holberg seg frekt med publikums nysgjerrighet på dette pikante punkt.

Altså: Holberg hadde fått stipend for å besøke lutherske universiteter, han hadde lite penger, og han hadde mange motforestillinger mot den farlige reisen til Italia. Likevel måtte han på død og liv til Roma, koste hva det koste ville – og det kostet ham ytterligere bakvaskelser. Det finnes ingen god forklaring på hva som ligger bak dette sterke Roma-begjæret, denne trangten til å oppsøke den bløte byen Roma. Han bemerker selv at det kan fremstå som uforklarlig, og hans skildring av Roma-reisen er anekdotisk. La oss kort gå gjennom de situasjonene Holberg beskriver på sin reise i Italia, fra Paris til Roma. Ingen av disse beskriver selvsagt homoerotikk på eksplisitt måte, men de er definitivt sentrert rundt homososialitet og mannsroller. Holberg lar ingen anledning gå fra seg til å fremstille seg selv som en umaskulin mann, en «effeminate» blant andre herrer.

Den første anekdoten (s. 75–82) handler om tre reisefeller han har på veien fra Paris til Marseilles. To av dem er kriminelle machomenn som skryter av sine kvinneerobringer og fyller Holberg med angst. Den tredje ser han på som sin forsvarer. Det er en homososial firkanthistorie der han selv er det myke, eller feminine, objektet, omgitt av motstandere og en hjelper. Fortellingen når et merkelig klimaks med en kårde som forsvinner.

Holbergs to uoppdragne medreisende på veien til Marseilles gjorde seg skyldige, sier han, i alle slags skarnstreker, men han søkte tilflukt hos den fjerde reisekameraten, en apoteker fra Lyon som trøstet ham. Kommentaren til

Holbergsskrifter påpeker at apotekerens trøst «i de mest udsøgte vendinger»¹²² inneholder en allusjon til en hendelse i Petronius' *Satyricon* der hovedpersonen blir trøstet av en eldre mann etter «nogle seksuelle overfald».¹²³ Like etter denne allusjonen finnes en underlig passasje der Holberg plutselig befinner seg alene i en vill skog sammen med en av de skremmende mennene. I den videre scenen er det temmelig uklart hva bakgrunnen egentlig er for at Holberg føler en så stor angst ved den medreisendes dårlige humør:

Nu gik det op for ham, at vi var faret vild – hvad han dog selv var skyld i – og snart gav han mig et møgfald, snart begyndte han, med hånden på kårdens greb, at true med alt muligt. Jeg blev for alvor angst og så mig om efter en udvej til flugt; men jeg anede ikke, hvor jeg skulle flygte hen; jeg var jo den lille mod hans rappe fødder og stærke overarme. Han så forvildet og bister ud, fattede igen og igen om kårdens greb og søgte efter en vej ud gennem det uvejsomme og vilde terræn, som på grund af løv og buskads var aldeles ufremkommeligt. Så tabte han sin kårde – et tab, som, skønt det forvandlede hans vrede til raseri, for mit sår var den herligste balsam. Jeg var dog snu nok til at undertrykke min glæde, satte et sørgmodigt ansigt op og lod, som om jeg var endnu mere forhippet, end han selv var, på at søge i krattet og rage løv til side for at se, om jeg kunne finde min rejsefælles tabte kårde.

I virkeligheden glædede jeg mig over, at han var blevet berøvet sit våben, ja, jeg ønskede, at han måtte blive plukket lige til skindet. Så min bedrøvelse var bluff. Jeg ledte længe, eller rettere jeg bar mig ad, som om jeg ledte, uden at jeg på noget tidspunkt havde planer om at give ham det instrument tilbake, som han lige havde rettet mod min strube, om jeg så også skulle slumpe til at finde det. (Holberg 1728, s. 77, overs. Thomsen)

122 På latin «verbis conceptissimis»

123 Dette gjelder for den *Satyricon*-versjonen Holberg sannsynligvis brukte. Moderne versjoner etablerer en annen kontekst for dette sitatet, men det handler uansett om kjærlighetsintriger mellom menn (jf. kommentar).

Hva som egentlig utgjør trusselen fra de bryske medreisende, blir aldri avklart. Episoden fremstår som umotivert og bagatellmessig; det finnes ingen annen dramatik enn den angsten og følelsen av utsatt underlegenhet som fyller jeg-personen Holberg idet han befinner seg alene med en sint mann som stadig tar på, men så mister, sin kårde. Holberg er såret («vulneri meo», Kragelund unngikk denne metaforen i sin 1965-oversettelse), nesten som om han skulle vært penetrert av denne kården, men later likevel som om han vil hjelpe den andre til å gjenfinne sin kårde. Er det en seksualisert undertone i denne homososialiteten? Er det å forstå som «a scene of displaced sodomy», slik McFarlane (s. 127) tolker en fektescene i romanen *Roderick Random*? Altså en allegorisk fremstilling av det ujevnelige? Hvor detaljert i er så fall denne allegorien? Kan det altså virkelig være en fortelling om overgrep, tap av ereksjon og påfølgende ambivalente stimuleringsforsøk? Det latinske ordet som her tre ganger gjengis som «kårde», er «gladius» (sverd), som både hos Petronius og Plautus brukes som metafor for penis i lignende, homososiale konfrontasjoner mellom krangling og flørting.¹²⁴ I *Satyricon* er det den unge, vakre slavegutten Giton som stadig utsettes for maskuline menns aggresjon og begjær; han er en kasteball mellom jeg-personen Encolpius, som sliter med potensen, og Encolpius' venn og rival Ascyltos. Delvis ved tvang, delvis ved lyst, veksler Giton mellom den enes og den andres seng og «sverd». Iscenesetter Holberg seg selv som en Giton-skikkelse blant sine ulike reisefeller? Eller ville det i det minste være en mulig assosiasjon for de innvidde? Er det i så fall grov underholdning eller er det biografisk fortelling fra en skjult begjærverden?

Før vi går videre til neste homososiale opplevelse, må vi stoppe et øyeblikk ved disse kårdene. I petit-mâitre-komediene er det et hyppig motiv at den myke mannen, foppen, står hjelpeløs overfor truende, maskuline menn som stadig trekker sin kårde og ypper til kamp. Dette er et motiv som handler om makt, vold, kropp og kjønn. Voldelig dominans er det absolutte tegnet på maskulinitet. Kården er også fallisk, og Holberg latterliggjør dette symbolet. I *Jacob von Tyboe* har han en hel komedie om det latterlige i en storskrytende

124 Jf. fotnote 20 i Petronius *Satyricon* i Loeb classics: «Latin gladius (sword) here should probably be understood as penis; such a usage appears elsewhere in Petronius (cf. Plaut. Cas. 909)». Se også «gladius» i Adams 1982, s. 20f. Det ville kreve queerfilologisk latin-kompetanse å si noe mer avgjørende om hvorvidt dette i hvert fall ville være en nærliggende assosiasjon for en Petronius-elskende Holberg-leser.

soldat som egentlig er feig og ikke kan fekte. Det er en kritikk av en maskulinitet som fant sitt mest typiske uttrykk i kården (jf. kommentar fra George Mosse ovenfor (1992, s. 18ff.)). I *Tunbridge Walks* var den falske kaptein Squib et eksempel på det samme – hans fektekunster var bare skryt, og han ble til slutt avslørt som skredder. For den stereotype foppen er kården som estetisk objekt forlokkende, men som realitet er den voldelige fektekampen utenkelig, slik det også er for Jean og Pierre i *Jean de France*.

Den neste anekdoten er fra Genova, der Holberg ble liggende syk i et herberge der de tok betalt per time, ikke per natt – altså sannsynligvis et bordell, hvilket teksten også antyder. Her ble Holberg liggende og oppfattet seg som fange av en truende vert. Han ble imidlertid reddet gjennom voldelig inngripen fra en ung adelsmann som tok verten for seg og fikk flyttet Holberg til et annet pensjonat. Scenen er slående og dramatisk i sin danske form:

Da jeg havde udstået den værste fare og var lidt mindre forpint, gik jeg og kiggede ud ad vinduerne, og dér fik jeg øje på en ung franskmand, som jeg overtalte til at komme indenfor, selv om jeg kun kendte ham flygtigt. Jeg gav ham en rørende skildring, fra a til z, af alt, hvad der var overgået mig. Han ynkedes over mig og skældte min vært huden fuld, men fik igen med samme mønt. Så havde vi håndgemængt! Den unge herre fik fingrene op af lommen og gav banditten en ordentlig en på bærret, som hans modstander, der også havde næver på skafterne, besvarede med en eftertrykkelig kinddasker. Jeg så det hele gennem en sprække, som jeg satte snart det ene, snart det andet øje hen til. Da bataljen endelig var ovre, kom den unge ind på mit kammer igen, bad mig om at pakke min bagage og førte mig hen til et andet værtshus. (Holberg 1728, s. 88, overs. Thomsen)

Holbergsskrifter og Kragelund påviser at også denne passasjen knyttet til *Satyricon* gjennom allusjoner i latinen. I dette tilfellet er det perspektivet til den potensrammede hovedpersonen Encolpius Holberg setter sin egen hovedperson inn i. Det dreier seg om et slagsmål i en kro der Encolpius gjemmer seg med Giton på rommet mens rivalen Eumolpus slåss med kroverten og hans folk. Det viser seg for øvrig senere hos Holberg at den unge franskmannen slett ikke var fransk, men en ung danske som behersket fransk flytende. Som Holberg selv reiste også denne fremmede anonymt rundt i Italia og holdt sin

danske identitet skjult – skjult i den grad at to danske menn kan møte hverandre og omgås i dagevis uten å kunne avsløre at den andre også er dansk.

Siden Holberg her oppholder seg et øyeblikk i Genova, kan vi tillate oss en liten parallell. Det finnes flere liknende skildringer av Italiareiser fra Holbergs tid. En annen ung mann som gjennomførte sin Grand Tour i Italia omtrent samtidig som Holberg, var engelskmannen Edward Wright. Som Holberg kom han via Marseilles til Genova og videre til Roma. Wrights beskrivelser inneholder både en rekke likheter og forskjeller sammenlignet med Holberg. Som Holberg blir Wright værende noen dager i Genova, og som Holberg beskriver han byens kunst og bygninger med beundring før han, litt mal apropos, slår fast:

After I left Genoa, I was told of a Law they have there against Sodomy, in these words: *Contra naturam luxurians, ... pro prima vice pæna solidorum duodecim condemnetur, pro secunda vice, pæna solidorum viginti; pro tertia, igne cremetur; nisi tamen titulo sanitatis id secerit; eo casu ab urbe ejiciatur tanquam fastidiosus.*¹²⁵ – How they explain the *Titulo sanitatis* I could not learn. However it be, they seem willing to give a Salvo even to the third offence. (Wright 1730, s. 27)

Det er typisk for datidens behandling av det tabuiserte at Wright går over til latin når han beskriver begjær *contra naturam*, «mot naturen». Han informerer sine kvalifiserte lesere om at dette første gang straffes med en bot på 12 soldi, andre gang 20 soldi og tredje gang med brenning – om man da ikke henviser til (sinns-)sykdom, i hvilket tilfelle han vil bli forvist fra byen som en motbydelig person. Men Wright skyter inn en opplysning om at også tredje gang kan man slippe unna med en bot. Hvem har fortalt ham det, og hvem forteller han det til? «They seem willing»: Det er som om han antyder at han selv ble tatt en tredje gang og slapp unna med en ny bot. Opplysningen om denne relativt liberale lovgivningen kommer brått, ute av kontekst. Ingen andre lover eller

125 Latinen her betyr (via oversettelsesprogram): «Lusting against nature, ... for the first time a fine of twelve solidi is condemned, for the second time, a fine of twenty solidi; for the third, he shall be burned with fire; unless, however, he cuts it with the title of health; in that case he should be expelled from the city as an obnoxious person».

erotiske særtrekk nevnes. Ingen moralske dommer felles; det nevnes bare i forbifarten – slik er det med «sodomi» i Genova, i tilfelle leseren skulle lure på det. Samtidig går det frem at han har arbeidet med dette, forsøkt å finne ut hva som ligger i dette «titulo sanitatis»; at man skulle kunne unnskyldes sin forbudte seksualitet med helsegrunner.

Dette sitatet fra en engelsk tekst fra 1730 har ingen direkte betydning for Holberg, men det sier kan hende noe om hva som var relevant og hva man forbandt med Italia generelt, og mer spesielt enkelte bystater som Firenze, Genova og Roma. Det synes ganske klart at Wright setter dette inn som en form for beroligelse, en forklaring på at man ikke tar så strengt på den slags i Genova – et reisetips, rett og slett. Holbergs skildring av Genova kommer ikke inn på noe liknende; han forteller bare med sine Petronius-allusjoner om hvordan en ung mann han trodde var fransk, hjalp ham ut av en stygg knipe og ble hans kortvarige venn før de etter noen dager skiltes igjen – anonyme for hverandre. Fryktsomt hadde han beundret vennens kamp med verten gjennom en sprekk. Holberg oppgir for øvrig også et navn på denne danske vennen, «Carolo Montfort», som den iherdige Holbergfilologien i ettertiden ikke har klart å spore; kanskje var det også falskt. De hadde kommunisert på fransk uten å oppdage at den andre egentlig var dansk; for dem begge har det vært avgjørende å være absolutt incognito i Italia.

En tredje anekdote om det homososiale finner sted på skipet fra Genova til Roma. Når han fortsetter skipsreisen, understreker Holberg igjen hvordan han står utenfor maskulinitetsnormene. Blant medpassasjerene er en ytterst sjalu romer som reiser med sin frue. Romeren tåler ikke at noen mann henvender seg til fruen, men for Holberg lar det seg gjøre:

Alt det tog romeren med et smil; jeg var jo ligbleg og saa knap ud til at kunne hænge sammen, saa at jeg ikke kunde volde selv den mest mistænksomme ægtemage noget besvær, men mere lignede en mand, man trygt turde betro opsynet med et tyrkisk eller persisk harem. (Holberg 1728, s. 93, overs. Thomsen)

Romeren gjenkjenner umiddelbart at Holberg ikke er noen trussel mot kvinnenens ærbarhet. En romer kan altså uten videre gjenkjenne og akseptere Holbergs kjønnsidentitet med et vennlig smil. Romeren leser koden for Holbergs kjønnsidentitet. Denne selvfremstillingen er for øvrig også, med sin

harem-allusjon, et ledd i Holbergs lek med spado-figuren, evnukken, som man finner igjen i epigrammene (jf. kapittel 5). Det kroppslige og seksualiserte er her, som så ofte ellers, en sentral del av selvframstillingen her.

Når skipet noe senere faktisk – om vi altså velger å tro på det faktiske i Holbergs reisebeskrivelse – møter et sjørøverskip, må også passasjerene bevæpnes. Holberg vender tilbake til kårde-motivet i sin selvframstilling:

Hvis Deres Højvelbaarenhed havde set mig udtæret af min gamle sygdom, med sværd ved lænd, stille mig i kampstilling og sammen med de andre passagerer anraabe St. Antonius om bistand, vilde De have let Dem til døde. (Holberg 1728, s. 96, overs. Thomsen)

Holberg med sverd i kampstilling – vennen ville ledd seg i hjel ved synet. Ikke fordi kården i dette tilfellet er direkte fallisk; det handler mer om jegerpersonens, Holbergs, utnyttelse av fektemotivet han kjente fra komediene. Holberg er nå selv den komiske mannen som faller igjennom i den maskuline kroppens definerende øyeblikk, nemlig kampen (se ovenfor om fektescenen i *Jean de France*).

Det er et psykologisk element i dette ledemotivet i selvbiografien. Allerede fra åpningen av *Første levnetsbrev* var det klart at Holberg aldri kunne bli soldat, slik det var forventet på grunn av farens strålende militærkarriere. Faren, Christian Nielsen Holberg, som døde da Holberg var halvannet år gammel, hadde gjort en imponerende militær karriere fra mening til oberstløytnant. (jf Müller 1643, s.23ff.) Han hadde utmerket seg i Torstenssonkrigen mot sven-skene i 1643, senere hadde han vært i veneziansk og maltesisk krigstjeneste mot tyrkerne. Da han vandret hjem derfra, skrev han seg inn som student i Sienna. Endelig tilbake i Norge før 1657 utmerket han seg på nytt i Krabbekrigen både ved Trondheim og da Carl X Gustav angrep Fredrikshald. Endelig ble Christian Holberg sendt ut for å forhandle med engelskmennene før det store slaget på Bergens våg 1665, da festningen forsvarte en nederlandsk krydderflåte mot engelsk angrep. Christian Nielsen Holberg var med der det skjedde. 1667 ble han oberstløytnant og fungerte i perioder som kommandant på Bergenhus. Han må ha vært i 60-årene da Ludvig ble født, og han døde i 1686, før sønnen kunne bli kjent med ham. Som sønn av en avdød offiser, var Ludvig fra barndommen satt til militær opplæring i Gudbrandsdalen, men dette nyttet ikke. Han ville bare lese. Han ble sendt tilbake til Bergen.

Holberg var stolt av sin berømte og krigerske far, men han kunne ikke bli soldat som ham. Når han senere, i sine *Sammenlignende Heltehistorier* (1739), sammenliknet Sokrates og thebaneren Epaminondas, var det nettopp en filosof og en soldat han sammenliknet (jf. kapittel 6). Ludvig var også, på sin måte, en modig eventyrer da han vandret gjennom Italia. «Paa sin Fodvandring fra Rom til Paris har Ludvig Holberg sikkert ofte mindedes Faderens Vandringer 60 Aar før» (Müller s. 25) Ludvig reiste ikke som soldat, men som akademiker, forfatter, skjønnånd. På disse feltene viser han definitivt kamplyst, og det er han stolt av, men ikke med kården. Heldigvis for Holberg slapp han å kjempe den gangen i Middelhavet; piratene angrep eskorteskipet mens handelsskipet han selv var på, til Holbergs lettelse flyktet vekk – slik han selv lot Pierre forlate Jean i nødens stund.

En fjerde relevant anekdote handler om losjiet Holberg finner i Roma, ved Piazza del Spagna, der man litt senere på 1720-tallet skulle bygge Spansketrappen. Bernini den eldre båtskulptur sto der allerede. Igjen finner man en kjønnnet anekdote der Holberg først kommer i et vertshus med en seksuelt krevende vertinne:

Værten, som led af tuberkulose, sov i et kammer lige ved siden af mit og vækkede mig en halv snes gange hver nat med sin hosten og evindelige harken. Fruen var et fordrukkent og utugtigt fruentimmer; hun plejede med diverse skøgekunster at forføre sine logerende til svir og hor og lænse dem for penge. Hun påstod, at den eneste grund til min fjerdedagsfeber var, at jeg levede så spartansk og aldrig slog til søren. Feberen måtte slås ned med Bacchus og Venus, sagde hun. (Holberg 1728, s. 88, overs. Thomsen)

I motsetning til noen tyske gjester går den unge Holberg ikke inn på vertinnens forslag om en kur av rus og sex, men flytter heller til et annet losji. Her lærer han seg kokekunst, og han lever i harmoni med to adelsmenn fra Napoli:

Men for ikke at spendere den tid, jeg var vant til at anvende på studeringer, på madlavning, havde jeg pen og papir stående foran ovnen, og i den ene hånd holdt jeg bogen, i den anden grydeskeen. Jeg fik dog undertiden til min skade at føle, at det ikke er så let at kokkerere og filosofere på én gang. For det hændte tit, når jeg læste

eller skrev alt for ivrigt, at Vulcanus flammede sådan op om min gryde, at næsten al grøden blev til en godt og grundigt fastbrændt skorpe eller

sydede, skummende steg og vælted' sig ud over kanten.

I begyndelsen skammede jeg mig over dette griseri, især når jeg tænkte på, hvor sirlig jeg før havde været; men den skam rystede jeg snart af mig, da jeg så, at intet er mere sædvanligt i Italien. I samme pensionat boede der to adelsmænd fra Napoli, som jeg flere gange traf optaget af samme gøremål. Når dørene til begge værelser stod åbne, opførte

de dampende gryder med grøden

en hel koncert: Min gryde, som var en lille en, sang tenor; deres, som var større, tog bassen. (Holberg 1728, s. 100, overs. Thomsen)

Den musikalske harmonien Holberg her kaller frem gjennom sin gryte-kor-allegori, minner om lykkelige øyeblikk av homososialt samvær, som i Oxfords musical club og senere, da han spilte seg frisk med gode venner. Igjen er det ikke noe utuktig som nevnes i teksten, men sitatet med gryten som koker over, er i andre sammenhenger en metafor for ukontrollerte følelser som bobler over, nærmere bestemt raseri slik det skildres i Vergils *Æneide*¹²⁶ – altså ikke en direkte allusjon til begjær, men likevel til bruddet med den stoiske selvbeherskelse. Uansett fremviser scenen fra Roma jeg-personens femininisering gjennom matlaging, og dessuten hans tilvenning til «griseri» («sordidus occupationis»), som han snart forstår er helt vanlig i Italia. Handler det igjen om «displaced sodomy»? Om en – i dette tilfellet harmonisk – begjær-allegori? Det mangler her en klar Petronius-allusjon for å lede leseren i en slik retning. Det handler uansett om hvordan han finner frem til en italiensk homososialitet med de to adelsmennene fra Napoli og lever i en form for grisete, musikalsk

126 Jf. Thomsens kommentar til Holberg 1728, s. 102 på holbergsskrifter.no.

kokeharmoni med dem innenfor et italiensk normsystem som er annerledes enn det han var vant til, og der kvinner er ekskludert, også fra kjøkkenet.

Disse fire reiseanekdotene handler alle om kjønnsidentitet. Jeg-fortelleren fremstiller seg som «effeminate», femininisert, og gjør dette til et komisk poeng. Her finnes ingen åpenbar skam, snarere en form for selvhevdelse. Det gis ingen direkte beskrivelser av seksualitet, selv om det erotiske stadig ulmer under overflaten – som i det genovesiske og det romerske bordellet, og i den sjalu italieneren på båten. Klangbunnen for det seksuelt overskridende forsterkes av allusjonene til Petronius.

Til slutt, fra Holbergs Italia-reise, kan vi stanse et øyeblikk ved de to overtredelsene han faktisk sier seg skyldig i. Den ene er å bøye seg for paven, noe han likevel mener må være unnskyldelig. Den andre er verre: Han krøp opp Scala Sancta. Det vil si at han på sine knær krøp skritt for skritt opp den lange trappen som etter myten skulle være den selvsamme trappen Jesus beveget seg opp til Pontius Pilatus. Historien fortalte at denne jersalemske marmortrappen var blitt flyttet til Roma, og den var på Holbergs tid, og er fremdeles, et velkjent pilegrimsmål. Etter katolsk tro får man tilgivelse for en del av sine synder ved å krabbe opp her, gjentagende Fadervår på hvert trinn. Hvorfor krøp Holberg opp Scala Sancta?¹²⁷ Riktig nok var det velkjent at Luther hadde gjort det samme to hundre år tidligere – uten å føle seg virkelig tilgitt, noe som var del av hans bevegelse bort fra katolisismen. Men det er ingenting som tyder på at det var vanlig for protestantiske turister å foreta en slik botsøvelse. Da vår engelske bekjente fra tidligere, Edward Wright, kom til Roma, hadde han åpenbart ingen intensjon om å gå opp denne trappen på sine knær:

A little further is the scala sancta; they say that these are the very Stairs our Saviour went up, to be examined before Pontius Pilate; and that they were brought from Pilate's palace at Jerusalem by Helena the empress, Mother of Constantine. ... None are to go

127 Ikke mange holbergianere stopper opp ved denne påfallende hendelsen, men et unntak er C.W. Smith: «Et mærkeligt Træk, som man ikke skulde vente at finde hos den tørre, ironiske Satiriker, er det, at han krøb paa sine Knæe op ad den hellige Trappe» (1858 s. 54f). Smith siterer også tyskeren Prutz på dette. Ingen av disse gir imidlertid en god forklaring på merkverdigheten.

up these Stairs, but upon their Knees, saying a Pater Noster, and a Ave Maria at every Step; for the doing of which, they obtain a Remission of a third Part of their Sins. We saw a Pilgrim creeping up them, and exercising the Discipline on his Back all the Way. (Wright 1730, s. 218)

Wright kunne åpenbart ikke falle på å krype opp disse trappene selv. Slike syndeangrende pilegrimer var tvert imot en kuriøs severdighet. Men kan vi se for oss Holberg på vei oppover, på sine knær, angrende sine synder? Jeg har iblant lurt på om Holberg overhodet var i Roma, eller om hele turen er del av hans lekne selvframstilling som petimeter, balanserende på grensen av avgrunnen – en fiktiv og frekk innskriving i homososialitet og homoerotikk. Men nei, det er rimelig å anta at Holberg ikke finner dette på, at han faktisk var i Roma. Han sendte også et brev derfra (jf. Th.A. Müller 1943, s. 177, note1).

Dersom Holberg faktisk var gjenstand for den sodomittiske mistanke, slik *Metamorphosis* kan tyde på, var en slik Romatur det mest påfallende han kunne foreta seg. Men Holberg oppfyller i sin selvframstilling nettopp alle de påfallende stereotypiene som for datiden kjennetegnet den mistenkte «sodomitt». La oss da anta at han var der, og at han på sine knær skritt for skritt krøp opp Scala Sancta mens han på hvert trinn stanset for å si frem Fadervår. Hvilken Holberg er dette? Hva hadde han gjort? Hva skulle tilgis (om enn bare en tredel)? Kanskje får man her et lite glimt inn i noen sjelekvaler som ellers er vanskelig å få øye på i et gjennomironisk og satirisk forfatterskap, og en lekende, overlegen selvframstilling av en mann i vedvarende konfrontasjon med maskulinitetsidealene, i hårfin, dristig balanse på sodomianklagen. Lå det en reell synd bak denne botsgangen? I så fall er det en synd Holberg ikke har kunnet formulere i sitt levnetsbrev eller andre steder. Den kunne bare meddeles i kodet form; han forteller at han krøp opp – og ettertiden kan bare spekulere i hva han søkte tilgivelse for.

Første levnetsbrev er innholdsrikt og springende, omdiskutert som kilde til Holbergs liv, men det kan ikke være tvil om at det fokuserer på det homososiale: positive og negative erfaringer i forholdet mellom menn. Når man vurderer *Første levnetsbrev* som apologi, altså forsvarstale, slik flere kommentatorer faktisk har gjort (jf kapittel 1), må man i alle fall vurdere den fortolkningsmuligheten at dette først og fremst er en apologi eller forklaring fra en mann som ikke ønsker å, eller ikke kan, leve i takt med tidens kjønnsstereotyper.

En som ønsker å utfordre et forstokket samfunns normer og doxa på en rekke områder, men særlig når det gjelder kjønnsidentitet. En nonkonformist som markerer sin annerledeshet, men som samtidig vil gjøre karriere og holde seg innenfor det gode selskap. Denne balansegangen klarer Holberg. Levnetsbrevet er et forsvar med et visst preg av bekjennelse. Han bekjenner sin manglende maskulinitet, sitt pikelige ansikt og sin sykelige, febrile konstitusjon; han bekjenner også sin annerledeshet helt fra barndommen, sitt distanserte forhold til kvinner, sin europeiske orientering og sine reiser. Han står, og må få lov til å stå, delvis utenfor det normerte. Men én ting han sier lite om, er sine vennskap. Vennene er der, men ofte som skygger, mer eller mindre anonyme, mer eller mindre vennlige. De er overflatisk behandlet, de er nevnt, men så ikke mer. Ingen trekkes egentlig inn i hans privatsfære. Han har et behov for å forklare seg, sin offentlige fremtoning, og her innrømmer han nesten alt, men ikke det siste, tabubelagte, unevnelige. Men man må kunne peke på at også dette likevel er til stede, om enn unevnt, i Petronius-referansene og rekken av homososiale anekdotiske scenarier. Hvorfor skulle han legge inn disse i sitt levnetsbrev? Er ikke det det siste leddet i bekjennelsen?